

De noordelijke IJsselvallei: identiteit en ontwikkeling
wat zijn de kernkwaliteiten van het gebied?

isbn 90 78335 09 2

STICHTING IJsselhoeven

deel 7 van de IJsselhoevendocumentatie
IJsselhoeven in de IJsselvallei
behoud door verandering

Inhoud van de IJsselhoevendocumentatie

1. Een overzicht van de IJsselhoevendocumentatie, het project 'IJsselhoeven, schakelen en verbinden' en de Stichting IJsselhoeven
welke informatie hebben we, wat heeft de Stichting IJsselhoeven gedaan en hoe gaan we verder?
2. Atlas van de IJsselhoeven
een atlas met kaarten, foto's van de boerderijen in de IJsselvallei, op CD
3. Minne aan de Rivier
een essay over het gewone, het bijzondere van de goede kant van de IJsselvallei
4. De historie van de landbouw en de hoeven in de IJsselvallei
de IJsselhoeven als getuigen van een rijk agrarisch verleden
5. De geschiedenis van het hoogstamfruit in de IJsselvallei
fruitteelt, tientallen jaren een bloeiende bedrijfstak
6. Verhalen over de IJsselhoeven en de IJsselvallei
drie verhalen opgetekend door bewoners in het gebied
7. De noordelijke IJsselvallei: identiteit en ontwikkeling
wat zijn de kernkwaliteiten van het gebied?
8. Een beschrijving van de IJsselhoeve en het erf
de uitkomsten van de hoevesprekken: kenmerken van IJsselhoeven en erven
9. Nieuwe ontwerpen voor boerderijen en erven in de IJsselvallei
de resultaten van de bijeenkomsten 'ontwerpen aan boerderijen'
en 'ontwerpen aan erven en tuinen'
10. Onderhoud en behoud van boerderijen
een onderhoudswijzer voor de IJsselhoeven
11. Handreikingen bij boerderijonderzoek en bij functieverandering
Adressen
handige informatie

Het project 'IJsselhoeven, schakelen en verbinden' is mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Belvédère programma, de provincie Overijssel, de provincie Gelderland, de gemeente Voorst, de gemeente Epe, de gemeente Olst-Wijhe, het Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel, het Innovatiefonds van Het Oversticht en de inzet van vrijwilligers en bewoners.

De noordelijke IJsselvallei: identiteit en ontwikkeling

wat zijn de kernkwaliteiten
van het gebied?

geschreven door Gerard Hendrix
op basis van de uitkomsten van
de verschillende bijeenkomsten
over de IJsselhoeven in de IJsselvallei

deel 7 van de IJsselhoevendocumentatie

Uitgave Stichting IJsselhoeven, Veessen
januari 2006

INHOUD

Over identiteit en ontwikkeling	3
Ruimtelijke karakteristiek IJsselvallei	5
Identiteit IJsselvallei	8
Veranderingen en ontwikkelingen in de IJsselvallei	13
Autonome ontwikkeling: verandering	13
Gestuurde ontwikkeling: beleid	15
Uitdagingen voor de Stichting IJsselhoeven: 20 meer schakelen en verbinden	

Auteur:

Gerard Hendrix, projectleider IJsselhoeven

Foto's/illustraties:

foto omslag: Lies Holstein, HX

eigen collectie Stichting IJsselhoeven

uit het Belvoir programmadocument, provincie
Gelderland pg 7, 12

tekeningen Albert Corporaal, Alterra pg 5, 6, 23

Oudheidkundige Kring Voorst pg 11 (kolk)

Eindredactie:

werkgroep IJsselhoeven, Paula van Houten

Ontwerp en opmaak:

Jos Hendrix, Groningen

Drukwerk:

Scholma Druk BV, Bedum

ISBN 90 78335 09 2

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt door middel van druk, foto-
kopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder
voorafgaande toestemming van de uitgever.

© Stichting IJsselhoeven, Veessen, januari 2006
www.ijsselhoeven.nl

In dit deel van het handboek IJsselhoeven gaat het om de IJsselhoeven als onderdelen van een gebied. De IJsselhoeven maken deel uit van de ruimtelijke, de economische en sociale ontwikkeling van de IJsselvallei. Dat was vroeger zo - dat heet cultuurhistorie - en dat zal in de toekomst ook het geval blijven.

Bij de formulering van het projectvoorstel werden de termen schakelen en verbinden gebruikt. Volgens die termen heeft de werkgroep het project in elkaar gezet. Zie voor de projectfilosofie deel 1 van de IJsselhoevendocumentatie .

‘Schakelen’ beschrijft de verticale relaties die er zijn tussen de verschillende ruimtelijke schaalniveaus: een regio bestaat uit deelgebieden, die weer uit landschappen, die weer uit boerderijen op hun erven. Schakelen kan ook de relatie tussen vroeger en nu beschrijven.

Verbinden gebruiken we als we het hebben over de horizontale relaties tussen boerderijen als onderdeel van een agrarische economie of, in sociaal opzicht, buurtschappen en de manier waarop mensen onderling samenwerken.

Waarom is het belangrijk te schakelen en te verbinden? Een paar overwegingen.

- Het behouden van de hoeven, niet als een historisch object maar gericht op voortgezet of nieuw gebruik, moet gebaseerd zijn op kennis vanuit het verleden: de hoeven hebben niet voor niets een bepaalde vorm, verhouding, functionaliteit die meer of minder essentieel is. Die kan ook een rol spelen in een nieuwe situatie, “om de ziel erin te houden”.
- Ontwikkelingen op regionaal niveau hebben invloed op de toekomstige mogelijkheden voor de exploitatie van de hoeven. Denk aan de maatregelen in het kader van Ruimte voor de Rivier en de Reconstructie Landelijk Gebied. Dat alles komt samen in een visie op het gebied.
- Samenwerking op gebiedsniveau biedt nieuwe perspectieven voor de toekomst van de boerderijen.

Dus de IJsselhoeven zijn op zichzelf belangrijk, maar ze hebben pas een toekomst als ze gezien worden als onderdelen van het gebied als geheel. Dat is de filosofie van de werkgroep.

Wat heeft het project IJsselhoeven gedaan om te schakelen en te verbinden?

- Twee studenten van Saxion Hogeschool IJsseland, Ruurd-Rintje Kok en Bart Flonk, hebben in opdracht van het project een onderzoek gedaan naar ruimtelijke kwaliteit en ontwikkeling; het onderzoek leverde een eerste idee op over de manier waarop bewoners en bezoekers tegen het gebied aankijken en van de ruimtelijke ontwikkeling waar het gebied mee te maken heeft.
- Sietse van der Hoek heeft voor ons een essay geschreven over het gebied. Zie deel 3 van deze documentatie. Hij verraste ons door een agrarisch-geografische kijk op het gebied
- In drie deelgebieden van de IJsselvallei, zijn telkens 10 - 15 bewoners gevraagd foto's te nemen van de, voor hen, belangrijkste kenmerken van het gebied, zowel positief als negatief. Die foto's zijn in drie bijeenkomsten gesorteerd en besproken. Dat leidde tot uitspraken over de kenmerken van de deelgebieden.
- In twee deelsessies heeft de werkgroep, samen met bewoners en andere deskundigen, zich daarna beziggehouden met het vaststellen van de ontwikkelingen in het gebied en vooral besproken welke bedreigingen maar ook kansrijke mogelijkheden dat geeft voor de ontwikkeling van de IJsselhoeven.

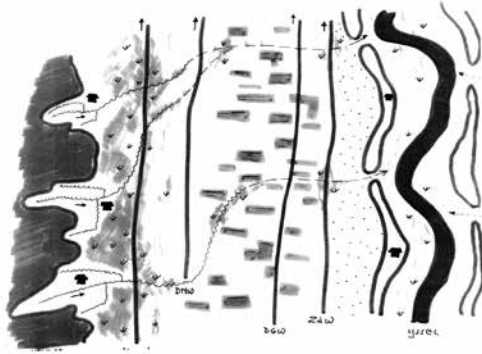

Ruimtelijke karakteristiek IJsselvallei

Natuurlijke ontwikkelingen

De IJsselvallei aan de westkant van IJssel, van de lijn Apeldoorn-Zutphen tot aan Hattem, kent een aantal duidelijk leesbare landschappen, die gevormd zijn door de ligging ten opzichte van het Veluwe massief en de beweging van het water naar de IJssel.

Water stroomt van de Veluwe naar het oosten en wordt langs de IJssel tegengehouden door oeverwallen. Dat zijn relatief hoge en zandige ruggen die langs de IJssel zijn gevormd als gevolg van de uitschuring door de rivier.

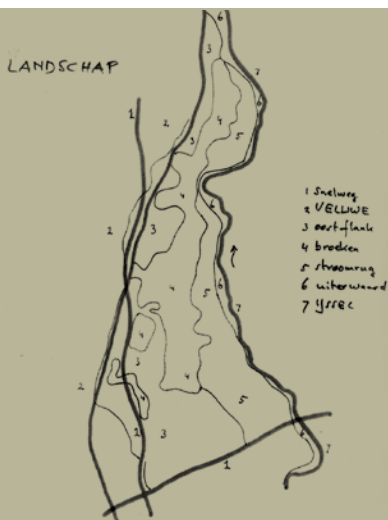
Deze stagnatie van het water zorgde, voordat kleine en grootschalige drainage en ontginningen vanaf de middeleeuwen plaatsvonden, voor natte, moerassige landerijen. De belangrijkste drainage wordt verzorgd door de weteringen (de Nieuwe Wetering, de Grote Wetering, de Terwoldse Wetering) die van zuid naar noord door het gebied lopen. Het Apeldoorns Kanaal is een laatste zuid-noord toevoeging die gegraven is voor het transport over water.

“De oostflank van de Veluwe heeft in de vroege Middeleeuwen al bewoning, welke zich concentreert waar beken het zandmassief verlaten en verdwijnen in het

bosrijke veengebied richting de IJssel. Langs de IJssel is er op hogere ruggen ook al sprake van bewoning en heeft men met kleine bedijkingen een soort primitieve poldertjes gecreëerd. Ondanks talrijke tegenslagen gaat de lokale ontwikkeling langzaam voort en wordt er steeds meer grond op georganiseerde wijze 'ontgonnen' en gereguleerd in gebruik genomen. Er ontstaan allerlei bestuurlijk-juridische eenheden en de regionale 'heerschappen' vaardigen allerlei richtlijnen af. De Sallandse (en Veluwe) dijken worden gesloten in de laatste helft van de Middeleeuwen waardoor de IJssel 'beteugeld' wordt. Het bosrijke veengebied wordt heel systematisch ontgonnen vanaf de hogere ruggen langs de IJssel en vanaf de gehuchten en dorpen op de oostflank van de Veluwe. De boerengemeenschappen nemen het nog vrij hooggelegen veengebied heel effectief in gebruik door een stelsel van waterlopen en bekadingsen aan te leggen waarmee het veenland zowel bevoloed als gedraineerd kan worden. Door bodemdaling is men genoodzaakt om de loop van de waterlopen aan te passen en er worden 'nieuwe weteringen' gegraven. Alle weteringen en het latere Apeldoornse Kanaal lopen in noordelijke richting.

Het landschap van het projectgebied is qua landschap sedertdien in feite nauwelijks meer veranderd – tot de komst van de kunstmest en de motorgemalen - en de verschillende boerderijtypen vonden hun grondslag al in de oeroude, laatmiddeleeuwse vorm van 'kringlooplandbouw'. Binnen het gebied betekende dit dat de IJsselhoeven (T-vorm) zijn ontwikkeld op de stroomruggen parallel aan de IJssel: grote en vitale hoeven met veel hooiland en bos in het gebied van weteringen en broeken, akkerland, fruit en weiden op de stroomruggronden en weiden buitendijks. Door benutting van spontane en 'uitgelokte' overstroming en door de beschikbaarheid van dierlijke mest en aankoop van stedelijk afval (stratendrek, pijpkeppengrond) konden de hoeven de natuurlijke productiviteit van hun grond vergroten.

De cultuurhistorische, onuitwisbare kenmerken van het gebied

Bij het vaststellen van de cultuurhistorische kwaliteit van de IJsselvallei, beschrijft het Belvoir programma (gericht op behoud van cultuurhistorisch erfgoed in Gelderland) een aantal bouwstenen voor wat het noemt, het cultuurhistorische DNA. Ook hier is de invloed van water van doorslaggevende betekenis.

Langs de oostflank van de Veluwe ontwikkelden zich veel meer boerengemeenschappen van veelal kleine boeren (keuters) die op de van nature arme gronden maar een tamelijk pover bestaan kenden. Ze moesten ‘alles uit de kast halen’ om een redelijk bestaan te hebben.

De IJsselhoeven ontwikkelden zich tot krachtige bedrijven met een duidelijke ‘overproductie’ op basis van akkerbouw, melkvee, fruit en zuivelproducten en waren dus bij machte om op de regionale markt te opereren. De keuterboeren daarentegen waren vooral bezig te overleven en moesten allerlei nevenactiviteiten ontplooiën om in leven te blijven.

De kavelpatronen in de IJsselhoevenzone waren en zijn nog steeds: groot, veelhoekig en goed gedraineerd. De kavels van de oostflank waren vooral klein, vierkantig tot grillig en van sterk wisselende kwaliteit. Het geleidelijk ontgonnen middengebied (gebied van de broeken) veranderde in een gebied met lange en vrij smalle kavels waarvan de venige grond steeds ‘slibrijker’ en zwaarder werd ten gevolge van de aanhoudende overstroming met slibhoudend IJsselwater.” (Albert Corporaal, Alterra, bijeenkomst 7 oktober 2005)

Landschappen

De ‘ondergrond’ heeft geleid tot een aantal landschappen, waarvan voor het project IJsselhoeven de belangrijkste zijn:

- de uiterwaarden; daaronder de grote ‘waarden’, de Wilpsche en Voorster Klei;
- de oeverwallen waarop de bewoning vooral geconcentreerd was, ter hoogte van Twello liggen daar ook de landgoederen, ontstaan ten tijde van voorspoed in handel en industrie;
- de komkleigebieden en broeklanden met het bijzondere landschap van de Nijbroeker Polder waar de ontginningsgeschiedenis nog zo zichtbaar is;
- de Veluwerand

Gave IJssel

Keuter, kerk & adel

Watereconomie

Het DNA van de IJsselvallei volgens Belvoir*

* Het cultuurhistorisch programma van de provincie Gelderland

De meanderende IJssel vormt met haar uiterwaarden, (slapers)dijken en wielen een geomorfologisch en cultuurhistorisch gaaf rivierenensemble.

Oude, agrarische ontginningsstructuren getuigen van een eeuwenoude ‘ontginningsmarkt’, waarop een mix van grote én kleine spelers actief was.

Het systeem van beken, weteringen en Apeldoorns Kanaal tussen bos (Veluwe) en oeverwal (IJssel) vormde de ‘drager’ van handel, industrie en nijverheid.

Identiteit IJsselvallei

Wat heeft dit alles opgeleverd aan belangrijke gebiedskwaliteiten? We beschrijven die kwaliteiten van het projectgebied aan de hand van de gebiedskenmerken zoals de bewoners die beschreven hebben in foto's en die met de projectgroep hebben besproken. We gebruiken daarvoor ook minder taal en meer beelden. Het is geen 'af' verhaal, maar het geeft de kenmerken van de IJsselvallei volgens de bewoners goed weer.

beschermde dorpsgezichten

duurzame landbouw blijft belangrijk ook voor de toekomst

open landschappen

de IJssel als vormgever

kolken, dijken, heggen en wilgen

cultuur versus natuur, discussie over inrichten uiterwaarden

beeldbepalend, cultuurhistorische objecten, nieuwe functies

Samenvatting: een beschrijving van de identiteit van de verschillende deelgebieden in de IJsselvallei

Het zuiden, stedendriehoek, van Voorst tot Terwolde

DE STEDENDRIEHOEK landgoed-landschap, drukte, bedrijvigheid, verrommeling

Verstedelijking, druk vanuit de steden, opeten landschap, landgoederen, infrastructuur, doorsnijding, besloten landschappen, overgang, de Wilpse en Voorster Klei als open agrarische landschappen, terpen, multi-culturaliteit, boerderij als landgoed, 'verpaardenbakking', behoefte aan recreatie, uitloopgebied, nieuwe functies voor boerderijen.

Het middengebied, t.n.v. Terwolde, Welsum, Oene

HET MIDDEN lijnen, heggen, kolken, dijk, weteringen

Nijbroeker polder: afwisseling open en gesloten landschap, kolken en rechte sloten, heggen, lijnen. Grote kalverschuren, IJsselvee, MRY, brandrode runderen. MKZ crisis. Oude solitaire bomen, gemetselde bruggen, terpen, school, dorps huis en dorpscafé. Dit alles is belangrijk voor het gebied. Sterke kernen, de bedreiging door 'boerderettes' en ponderosa's. Kerkenpaden, kerken spitsen in het landschap.

Het noorden, van Veessen tot Wapenveld

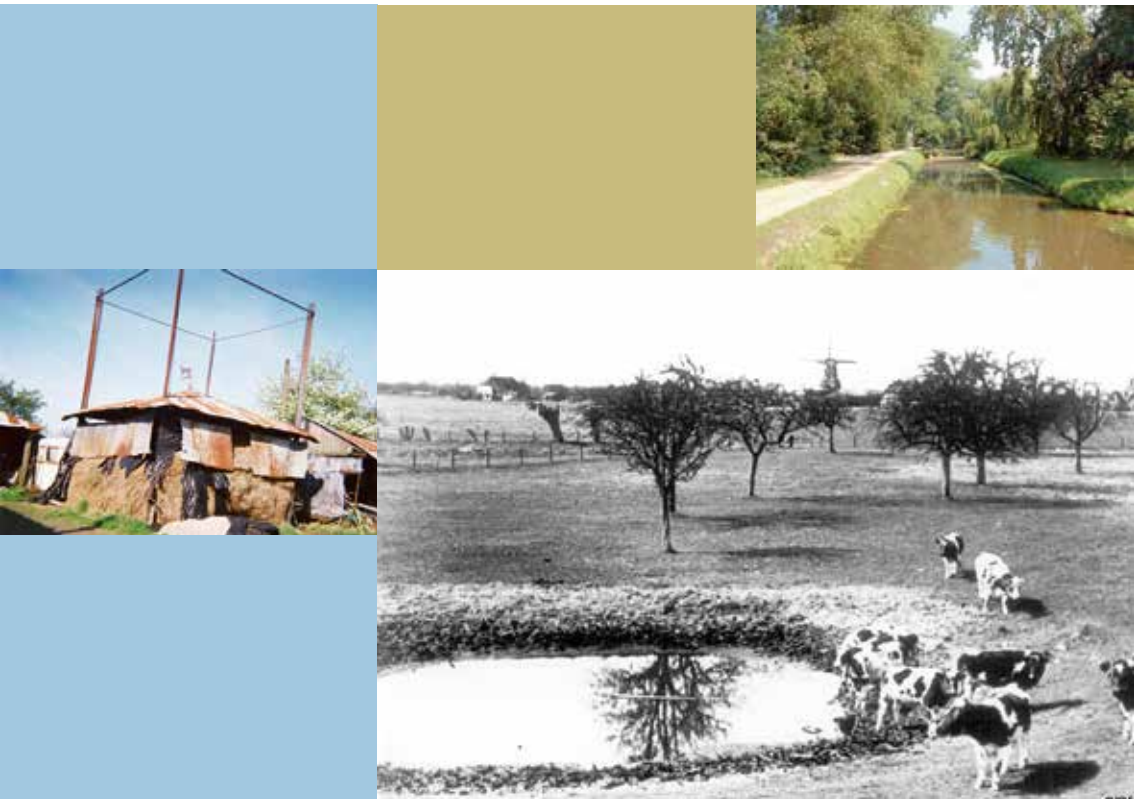
HET NOORDEN open en monumentaal, een gemaakt landschap

Lange strakke lijnen, weidsheid, de dijk als de tribune, details accentueren de weidsheid, een verzorgd landschap, de opvallende T-hoeven, symmetrisch, strak en monumentaal en mooie details, verrommeling door minder functionele onderdelen, praktische boerentuinen, ruime opzet; historische functionaliteit (b.v. meidoorn als veekering), aandacht voor cultuurhistorie. Trend is hang naar vroeger: geen dennen, geen schuttingen, geen kabouters.

Wat zijn volgens de bewoners van de IJsselvallei, samengevat, de uitdagingen waar het om gaat bij het behoud van hun gebiedsidentiteit?

- de openheid in het landschap behouden;
- het landschap toegankelijker maken;
- het landschap moet leesbaar zijn;
- karakteristieke elementen behouden zoals kolken, heggen, terpen;
- hoeven als cultuurhistorisch belangrijke elementen behouden en versterken;
- het landschap dient te renderen;
- bij dat alles de landbouw een belangrijke functie en verantwoordelijkheid laten behouden;
- het gaat niet alleen om 'een mooi plaatje', ontwikkeling kan ook minder mooi zijn;
- aandacht voor de leefbaarheid en vitaliteit van het gebied door toestaan nieuwe functies;
- nieuwe vormen van landbouw op boerderijen en erven;
- verstedelijking van de open gebieden tegengaan;
- woningbouw concentreren, ook aansluitend aan bestaande erven;
- meedenken over de ontwikkelingen in het gebied.

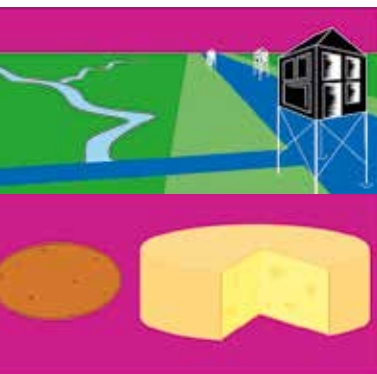
Het provinciale programma Belvoir spreekt zich ook uit over de kwaliteiten van het projectgebied.

Het uitgangspunt voor Belvoir bij de ontwikkeling van het landschap in de IJsselvallei is:

De kenmerkende samenhang tussen water, bedrijvigheid en agrarische inrichting herkenbaar houden

Naast activiteiten gericht op het versterken van alles wat met water te maken heeft, ziet het Belvoir programma een belangrijke taak weggelegd voor de IJsselhoeven als het gaat om het behouden en versterken van de ruimtelijke kwaliteit door aandacht voor cultuurhistorie.

Blauwe Bron

Behoud en herstel van (de historische samenhang tussen) beken & sprengen, Griff en Apeldoorns Kanaal, inclusief win/win met o.a. waterwonen en drinkwaterwinning.

IJsselhoeven

Nieuwe functies plus een landschappelijke impuls voor monumentale hoeven die vrijkomen én deel uitmaken van een karakteristiek 'keuter, kerk of adel' ensemble.

We onderscheiden in dit hoofdstuk een aantal ontwikkelingen dat autonoom van karakter is - ontwikkelingen die, nauwelijks gestuurd door beleid, toch al plaatsvinden. Het zijn eigenlijk veranderingen die we waarnemen.

Daarnaast zijn er beleidsontwikkelingen: ontwikkelingen die het gevolg zijn van bewuste beleidskeuzes van de overheid.

We gaan hieronder op beide in.

Autonome ontwikkeling: verandering

1. De landbouwstructuur verandert

Eenzijds gaat het om bedrijven die voor de wereldmarkt produceren en die groter, minder grondgebonden en steeds efficiënter gaan produceren. De grootschalige kalverhouderij, de melkveehouderij 'zonder koeien in de wei' en de grootschalige glastuinbouw zijn daar voorbeelden van. In welke mate voor dergelijke bedrijven (juridische) ruimte is in de IJsselvallei, is een kwestie van beleid.

Daarnaast ontwikkelt zich landbouw die veel meer regionaal georiënteerd is en het zoekt in niches op de markt. De eerste wijnbouw is al signaleerd. Vormen van verbrede landbouw passen hierbij.

Een derde, in belang toenemende groep, zijn 'bedrijven' die als hobbybedrijf moeten worden aangemerkt: bewust klein, met verschillende dieren. Soms is er ook een behoefte om land bij te kopen, ook om er zeker van te zijn dat er naast de deur geen, voor hen ongewenste, zaken gebeuren.

Een laatste groep bedrijven - hoewel niet strikt landbouw - is de paardenhouderij. Het type bedrijf verschilt sterk en varieert per manege met bijvoorbeeld verschillende typen paardensport (rijden, dressuur, springen, aangespannen), tot fokken, stallen, africhten, handel, stoeterijen. Vooral in de Stedendriehoek is de markt voor paardenhouderij groot.

2. Andere bewoners in het landelijk gebied

Er komen andere bevolkingsgroepen bij in het landelijk gebied, want het is een aantrekkelijk woonmilieu. Het platteland bestaat al lang niet meer uitsluitend van landbouw en veeteelt, ook niet in de IJsselvallei. Het zijn zeker niet alleen maar grijze 'pensionado's' die zich hier vestigen. Het aantal gezinnen met

jonge kinderen groeit. Dat neemt niet weg dat er wel degelijk vergrijzing zal optreden. Die moet worden opgevangen, waardoor de behoefte aan zorg en aangepaste woonruimte zal toenemen.

3. Voorzieningen

Om economische redenen zal dienstverlening opgeschaald worden. Dat gebeurt zeker in relatief 'lege' gebieden als de IJsselvallei ten noorden van Terwolde. Daarentegen ontstaat op lokaal niveau een grote variëteit aan kleinschalige (deels nieuwe) voorzieningen: kinderopvang, boodschappendiensten, mantelzorg, ondersteuning van bewoners die arbeid en zorg combineren (taakcombineerders) en ga zo maar door.

4. Meer delegatie naar het lokale niveau, gebiedsgericht werken

Mensen in het landelijk gebied, in de kernen en daarbuiten, zullen steeds meer mee willen doen aan de vormgeving van hun leefomgeving; de liefde voor die leefomgeving neemt alleen maar toe. De ambities van mensen worden groter. Niet zozeer omdat ze mondiger worden en ieder-voor-zich, maar omdat mensen ontdekken dat zij gezamenlijk in staat zijn om zaken voor elkaar te krijgen. Tot nu toe staan ze daarbij vaak tegenover de ambtenaar, de gemeente, het waterschap. Als bestuurder ligt de uitdaging in het gebruikmaken van die ambities, om daarmee de eigen plannen te versterken en te verankeren in het gebied. Daarvoor is het belangrijk te leren denken in coalities tussen bestuurders en bewoners.

5. Ruimere mogelijkheden voor economische ontwikkeling in het landelijk gebied

Het is duidelijk dat het sterk restrictieve beleid voor het landelijk gebied, waardoor veel zaken 'op slot' zaten, plaats maakt voor een ruimer kader. Uiteraard is een en ander sterk politiek gekleurd, maar enige continuïteit mag men verwachten. Ruimere kaders zijn geformuleerd voor het gebruik van Vrijkomende Agrarische Bebouwing, voor het toestaan van functies die niet direct met het landelijk gebied te maken hebben.

Gestuurde ontwikkeling: beleid

Op het projectgebied komen veel beleidsontwikkelingen af. Het beschrijven van beleid is altijd tricky omdat het verandert en ingehaald wordt, zodat de uitkomst ervan moeilijk is te voorspellen. Van de andere kant zijn er ook beleidsontwikkelingen die jaren zullen doorwerken. Het ziet er naar uit dat het beleid waar het gebied mee te maken heeft, erg ingrijpend zal zijn.

We hebben te maken met de volgende beleidsontwikkelingen:

1. De visie op de ontwikkeling van de Stedendriehoek waarbij de plannen van de steden van groot belang zijn voor het landelijke gebied

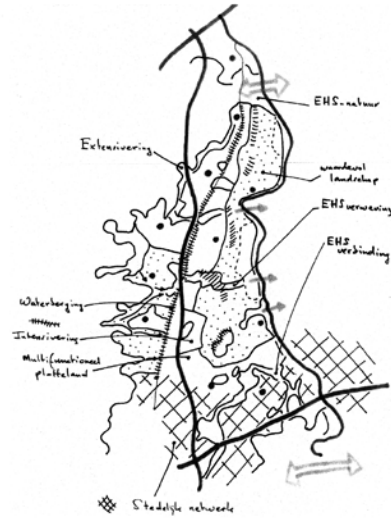
De Nota Ruimte heeft de Stedendriehoek aangewezen als een regionaal stedelijk netwerk dat in gezamenlijkheid een structuurvisie opstelt voor het zogenaamde bundelingsgebied. Dat is het gebied dat gezamenlijk de (omvang van de) locaties voor woningbouw en bedrijvigheid bepaalt. Het gaat (voor het projectgebied van de IJsselhoeven) om de gemeenten Deventer, Apeldoorn, Zutphen en Voorst. De steden in de Stedendriehoek zoeken allen ruimte voor uitbreiding in het middengebied. De grootste en meest indringende aanspraak maakt Deventer. Samenhangend met de ontwikkeling van een mogelijke IJssel-bypass is een IJsselsprong voorzien van een aanzienlijke omvang. Die wordt alleen maar groter als daaraan de aanleg van een derde IJsselbrug aan de noordkant van de stad wordt gekoppeld. De impact op het open gebied ten oosten van Twello zal groot zijn, op welke manier de uitbreiding ook wordt gerealiseerd. Ze zal ook in noordelijke richting tot aan Terwolde invloed hebben op de kwaliteit van het gebied.

2. De plannen en voornemens in het kader van Ruimte voor de Rivier, waarbij bypasses, respectievelijk hoogwatergeulen, op de agenda staan

Rijkswaterstaat heeft het programma Ruimte voor de Rivier in uitvoering. Dat is ontwikkeld naar aanleiding van de bijna-overstromingen in de negentiger jaren en vanwege veiligheidseisen als gevolg van klimaatsveranderingen. In fasen zullen ingrepen worden verricht om de afvoer van water te verbeteren. Daarnaast hebben de waterschappen de opdracht om meer retentie en opvang te realiseren in het achterland.

Voor het projectgebied IJsselhoeven hebben de plannen in het kader van Ruimte voor de Rivier vergaande gevolgen, met name op de Voorster Klei, rond Deventer, Welsum en Veessen-Wapenveld. In het laatste geval wordt een groene rivier voorgesteld, die dwars door het open landschap van het Wapenveldse Broek snijdt en alle openheid - die in het streekplan zo gewaardeerd wordt - teniet doet. De laatste beleidswijziging in het denken van de overheid over rivierveiligheid (risico), gaat ervan uit dat relatief lege gebieden minder bescherming tegen overstromingen krijgen dan de dichtbevolkte gebieden.

3. De uitvoering van de reconstructieplannen: locaties voor intensieve veehouderij; uitplaatsing van grootschalige recreatiebedrijven vanaf de Veluwe

Het reconstructieplan Veluwe is van invloed op sommige delen van de IJsselvallei. Het voorziet (tot nu toe) in een locatie voor de inplaatsing van intensieve veehouderij, namelijk in het landbouwontwikkelingsgebied de Bokkerij, langs de A50 ter hoogte van Vaassen. In hoeverre een dergelijke locatie, gezien de ontwikkeling in de intensieve veehouderij, nodig is, is medio 2005 onderwerp van discussie. Voor grootschalige recreatie zijn in de IJsselvallei ook enkele zoekgebieden aangewezen. Ook hier is het niet duidelijk in hoeverre de locaties ook daadwerkelijk nodig zullen zijn. Tenslotte wijzen we op de sterke ontwikkeling van de kalverhouderij in het gebied bij Nijbroek-Oene.

De ontwikkelingen voor de komende 15 jaar staan ook vermeld in het, medio 2005, vastgestelde streekplan voor Gelderland. Overijssel heeft in 2000 haar streekplan vastgesteld en past nu alleen op beleidsniveau onderdelen aan. Het reconstructieplan is in sommige gevallen bepalend voor de Overijsselse ontwikkelingen.

Om te 'oefenen' in wat het betekent als je IJsselhoeven verbindt met de ontwikkeling van de IJsselvallei, hebben we in de bijeenkomst over ruimtelijke kwaliteit drie casussen besproken:

casus 1. Een bestaand agrarisch bedrijf past zich aan: als je je moet aanpassen vanwege de plannen van Rijkswaterstaat, dan ook maar gelijk goed.

De gedachtesprong om, bij een uitbreiding met 2e rivier (van Veessen tot Wapenveld), de dientengevolge ingrijpende fysieke transformatie ook te gebruiken voor wenselijke economische, sociale en ecologische transformaties, leidt er toe dat er voor de IJsselhoeven wellicht een heel nieuwe strategie denkbaar is. Het idee van de oude hoeven met hun welvaartbrengende kringloopstelsel dat goed was voor mens, landschap en natuur, zou natuurlijk een pracht van een nieuw verhaal kunnen vormen. Een verhaal dat “De IJsselhoevenalliantie” heet. Hierin werken zich onderscheidende ondernemers samen met blauwe-groene-rode diensten. Op deze hoeven worden bijzondere, eigentijdse Primaire Agrarische Producten (PAP) gecombineerd met ‘natuurrijen, kringloop- en biologische bedrijven en woon/werk-meenten’. Dat verhaal kun je vertellen, dat is een bijzonder en vermarktbaar verhaal, omdat het spannend en mooi is!

casus 2. Nieuwe functies in een oude IJsselhoeve: alleen wonen of ook recreatie en toeristische activiteiten.

Er is behoefte aan landelijk wonen. De hoeve in het noorden van het gebied, waar straks misschien een groene/blauwe rivier komt, leent zich daar goed voor. Er is behoefte aan dat specifieke woonmilieu: groen, rustig, landelijk en ruim. Het vergt wel aanzienlijke investeringen. De hoeve krijgt een aantal wooneenheden en het ‘groene’ erf wordt in stand gehouden. De schuren worden afgebroken en daarvoor in de plaats komen de wooneenheden. De woningen krijgen uitzicht op de openheid van het achterland. De aanleg van de

blauwe rivier betekent dat het gebied een eiland wordt en daarmee nog meer rust kan krijgen.

Een ander perspectief is een recreatief bedrijf in een netwerk. De hoeve ontwikkelt zich tot een recreatief bedrijf, met overnachtingsmogelijkheden en aansluiting op een wandel- en fietspadennetwerk dat de Veluwe met het achterland en de uiterwaarden van de IJssel verbindt. Een 'blauwe' in plaats van een groene rivier kan een versterking geven in het gebied: meer rust en natuur.

casus 3. Een meente in de Stedendriehoek: hoe vorm te geven aan de gemeenschappelijkheid?

Hof van Twello wil zich als een meente ontwikkelen. Een meente is gemeenschappelijke grond van eertijds, in beheer van een marke-organisatie. Zoeken naar inkomen door het in gezamenlijkheid leveren van producten, diensten en kwaliteiten; het gaat om deelname, gezamenlijke zorg voor ....., toegang van individualisering en verrommeling, inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen zoals zorg, rust, andere culturen en bereikbaarheid. Het uitgangspunt bij dit alles is: "Je moet het gebied zoveel waarde geven, dat niemand er meer aan durft te komen." De meente Hof van Twello wil een groot aantal diensten aanbieden: naast productie ook onderzoek, verkoop, educatie en beleving/recreatie. Andere onderdelen zouden het beschikbaar stellen van 'volkstuinten' en de uitbouw tot een parkstructuur kunnen zijn.

Het gaat om een bedreigd gebied tussen Twello en Deventer vanwege de mogelijke by-pass en de stedelijke uitbreiding, de IJsselsprong met als climax 'de derde brug'.

meente ©GJJ

- zoeken naar nieuw inkomen
- vroeger: gezamenlijk gebruikte gronden
- nu: centrum voor een regionale economie
- aanbod agrarische producten maar ook welzijn, recreatie
- gezamenlijke exploitatie; organiseren van beheer
- versterken landschap: wat waardevol is, daar blijft men van af.

Uitdagingen voor de Stichting IJsselhoeven: meer schakelen en verbinden

Hieronder volgt een overzicht van de thema's die de werkgroep IJsselhoeven verder wil uitwerken of wil realiseren en hoe de Stichting zich in het algemeen wil opstellen.

Reageren op de ontwikkelingen in de IJsselvallei,
samen met anderen

De Stichting IJsselhoeven werkt samen met andere partijen en organisaties, die zich ook inzetten voor de ontwikkeling van de IJsselvallei. De belangrijkste partner is de Vereniging VeluweIJsselzoom. In een paar gevallen heeft de Stichting samen met de Vereniging VeluweIJsselzoom activiteiten georganiseerd gericht op gebiedsontwikkeling. Daarmee zal de Stichting doorgaan.

De Stichting heeft als uitgangspunt: het gaat niet om de boerderij en erf op zichzelf, maar om de boerderij en het erf in het gebied.

Op basis van dat uitgangspunt, zal de werkgroep zich met een aantal thema's bezighouden.

- De discussie (eind 2005) over de begrenzing van het Nationale Landschap Veluwe. Het zou een interessante optie zijn, of en onder welke condities de IJsselvallei zou kunnen horen bij het Nationale Landschap Veluwe. Als het zou kunnen leiden tot het tegengaan van minder gewenste ontwikkelingen, zonder dat daardoor het gebied een museum wordt - 'alles zit op slot' - dan zou dat een goede optie kunnen zijn.
- Een ander voorbeeld is het inzetten op de realisatie van een gebiedsfonds:

financiën die gebruikt kunnen worden voor de realisatie van gebiedsactiviteiten in de IJsselvallei, door verschillende partijen, waaronder de Stichting IJsselhoeven. Een studentenadviesbureau van Hogeschool Saxion IJselland is eind 2005 aan het werk gezet met de vraag, hoe een fonds, gericht op gebiedsontwikkeling in brede zin, eruit zou kunnen zien. Van die inzichten maken we gebruik bij een eventuele uitwerking.

- Op dit moment wordt veel nagedacht over en geëxperimenteerd met gezamenlijke vormen van het beheer van de groene ruimte. De vraag is of het mogelijk is de principes van de meente (of de oude marke) toe te passen voor het beheer van een gebied. Daarvoor biedt de wens om het tussengebied in de Stedendriehoek open te houden een goede mogelijkheid.
- IJsselhoeven en Ruimte voor de Rivier
Op twee momenten heeft de werkgroep aandacht besteed aan de ontwikkelingen in het kader van Ruimte voor de Rivier. Allereerst is in de werkbijeenkomst 'ontwerpen aan boerderijen' een ontwerp gemaakt voor een boerderij in de dijk, 'koeien als konijnen'. Een tweede moment was bij de laatste werkbijeenkomst 'Ruimtelijke kwaliteit'. Daarbij ging het om alternatieven voor de voorgestelde 'groene rivier': onder het motto: als er dan echt iets moet gebeuren vanuit rivierveiligheid, doe het dan goed. Maak een rivier die echt iets toevoegt aan het landschap en waar boer en burger iets aan hebben.

Bureau Stroming/Innovatienetwerk Groene Ruimte: "Om ruimte te vinden voor water, zijn oplossingen niet alleen te vinden in bestaande riviersystemen, maar kunnen nieuwe rivieren gemaakt worden waar vanaf het begin andere functies aan gekoppeld worden en die meer rekening houden met bestaande bewoning en gewenste mee-ontwikkeling.

Voor de situatie in Veessen-Wapenveld is meer variatie mogelijk dan de twee dijken met landbouwgrond daartussen. De inrichting kan meer natuurlijke processen mogelijk maken, zoals een permanente stroom met natuurontwikkeling ook binnen de nieuwe (groene en dan deels blauwe) rivier of het weglaten van bedijking en het aanleggen van natuurlijke oeverwallen, gepaard gaande met natuurontwikkeling. Woningbouw wordt dan ook een van de mogelijkheden om daaraan te koppelen.”

Actief meedoen aan het vaststellen en behoud van de ruimtelijke kwaliteit

In de afgelopen periode van anderhalf jaar heeft de Stichting laten zien dat ze in staat is velen te betrekken bij activiteiten gericht op de bijzondere IJsselhoeven. Ook zijn leden van de werkgroep IJsselhoeven meerdere keren gevraagd om advies en informatie te geven en deel te nemen aan gebiedsactiviteiten, waarbij de boerderijen een rol spelen of kunnen spelen. Tenslotte heeft de Stichting een interessant netwerk van mensen en organisaties die ze kan inschakelen bij activiteiten.

Kortom, de Stichting is uitstekend in staat om een rol te spelen als het gaat om het behoud en het versterken van de kwaliteit in het landelijk gebied in het algemeen. Over de inzet van lokale organisaties bij het behoud van kwaliteit in het landelijk gebied, zegt de Raad voor het Landelijk Gebied in een recent advies: “De raad adviseert gemeenten (...) te werken aan draagvlak bij de bevolking, hun eigen kennisniveau te verhogen en zich zonodig te laten adviseren door

deskundigen. De raad adviseert de gemeenten ook veel meer samen te werken in het landelijk gebied: samenwerking kan geld besparen en dubbel werk voorkomen.” RLG, juni 2005, Advies Tijd voor Kwaliteit, advies over kwaliteitsbeleid voor het platteland, pgn 10.

De Stichting volgt graag het advies van de Raad op, niet alleen als belanghebbende (behartiger van belangen van IJsselhoeven), maar ook als deskundige partij.

Opzetten IJsselhoevenalliantie

IJsselhoeven zijn bijzonder omdat ze zo bepalend zijn voor het aanzien van het gebied. We moeten daar trots op zijn en dat zijn we ook. Een van de mogelijkheden om daar uitdrukking aan te geven, is door het oprichten van een IJsselhoevenalliantie.

Albert Corporaal van Alterra heeft het in de laatste werkbijeenkomst over gebiedskwaliteit zo aangegeven:

“Voor de IJsselhoeven zou een productvernieuwing te maken kunnen hebben met verschuiving van primaire agrarische productie naar het leveren van nieuwe (streek)producten, blauw-groen-rode diensten, cultuur, kunst en zorg, vrijetijdsbesteding en contemplatie. De ‘statige hoeven’ kunnen hun markante karakter versterken door die koers ook in hun uiterlijk tot herkenning te brengen. De IJsselhoeven zouden zich hiertoe gezamenlijk moeten onderscheiden, voortbordurend op hun bijna vergeten historische periode van ‘eigenwijsheid en zelfstandigheid’ die hen tot de bouwwerken van nu heeft gemaakt. Misschien is de tijd van nu, met haar uiteenlopende vraag naar diensten en

DE IJSELHOEVEN ALLIANTIE

nieuwe producten, juist de goede tijd om er als hoeven op in te spelen. Maak daar een eigen verhaal van met een eigen identiteit en verenig je als hoeven tot “De IJsselhoevenalliantie”. Toon je bijzonderheid en vermarkt die. Gebruik het beeldmerk als ‘watermerk’, keurmerk, dat kwaliteit en exclusiviteit betekent. Benut je verhaal zorgvuldig en bouw het uit .....

Zover zijn we nog niet maar het is de moeite van het overdenken waard.....

